

УДК 821.161.2: Шевченко

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ МАРІОЛОГІЇ У ПОЕМІ Т. ШЕВЧЕНКА «МАРІЯ» І РЕЛІГІЙНІЙ ЛІРИЦІ М. КУЗМІНА

Ольга СМОЛЬНИЦЬКА

кандидат філософських наук,

старший науковий співробітник відділу української філології ННДІУВІ

Анотація. У статті аналізуються в компаративному, архетипному, мистецтвознавчому, релігієзнавчому аспектах поема Т. Шевченка «Марія» і релігійна лірика М. Кузміна, в яких образ Богоматері є ключовим. Доведено, що, незважаючи на різні витоки і культури, поезія Т. Шевченка і М. Кузміна має спільні риси. Проводяться паралелі між словесним і образотворчим мистецтвом, здійснюються гіпотетичні припущення про синтез цих джерел у Кобзаревій поемі. Досліджуються старообрядницькі, апокрифічні, фольклорні мотиви творчості обох поетів. Проаналізовано відречені джерела, на які спиралися письменники. Образ Марії розглянутий у канонічному і неканонічному ключі. Наголошується на авторській інтуїції, творчій суб'єктивності. Виокремлюються особливості сприйняття образу Богородиці в українській культурі.

Ключові слова: шевченкознавство, компаративістика, маріологія, Марія, Тарас Шевченко, Кобзар, Михайло Кузмін, Срібний вік.

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ МАРІОЛОГІЇ В ПОЕМЕ Т. ШЕВЧЕНКО «МАРИЯ» И РЕЛИГИОЗНОЙ ЛИРИКЕ М. КУЗМИНА

Ольга СМОЛЬНИЦКАЯ

кандидат философских наук,

старший научный сотрудник отдела украинской филологии ННИИУВИ

Аннотация. В статье анализируются в компаративном, архетипном, искусствоведческом, религиоведческом аспектах поэма Т. Шевченко «Мария» и религиозная лирика М. Кузмина, в которых образ Богоматери является ключевым. Доказано, что, несмотря на разные истоки и культуры, поэзия Т. Шевченко и М. Кузмина имеет общие черты. Проводятся параллели между словесным и изобразительным искусством, сделаны гипотетические предположения о синтезе этих источников в поэме Кобзаря. Исследуются старообрядческие, апокрифические, фольклорные мотивы творчества обоих поэтов. Проанализированы отреченные источники, на которые опирались писатели. Образ Марии рассматривается в каноническом и неканоническом ключе. Подчеркивается авторская интуиция, творческая субъективность. Выделяются особенности восприятия образа Богородицы в украинской культуре.

Ключевые слова: шевченковедение, компаративистика, мариология, Мария, Тарас Шевченко, Кобзарь, Михаил Кузмин, Серебряный век.

COMPARATIVE ANALYSIS OF MARIOLOGY IN TARAS SHEVCHENKO'S POEM «MARIA» AND MYKHAILO KUZMIN'S RELIGIOUS POETRY

Olha SMOLNYTSKA

Candidate of Philosophical Sciences,

senior research associate of Ukrainian Philology Department of NRIUSWH

Annotation. *The article deals with the comparative analysis of Taras Shevchenko's poem «Maria» and Mykhailo Kuzmin's religious lyric poetry with the central image of the Virgin Mary. It is proved that T. Shevchenko's and M. Kuzmin's poetry has many common features despite of different sources and cultures. The parallels between the verbal and the visual art are drawn and the hypothesis of their synthesis in the poem of Kobzar is considered. The Old Believer, apocryphal and folklore motifs of works of both poets are researched. The renunciation sources used by the writers are analyzed. The image of Mary is examined both in canonical and uncanonical aspects. The authorial intuition and creative objectivity are emphasized. The features of perception of the image of the Virgin Mary in the Ukrainian culture are defined.*

Key words: *Shevchenko studies, comparative studies, Mariology, Mary, Taras Shevchenko, Kobzar, Mykhailo Kuzmin, Silver Age.*

Творчість Т. Шевченка широко досліджується в різних аспектах: текстологічному, гендерному, міфологічному, онтологічному, аксіологічному, феноменологічному, перекладознавчому та ін. Особливо перспективними є дослідження, присвячені архетипній системі творів Кобзаря (В. Смілянська), а також компаративному аналізу (Т. Бикова, Г. Білик та ін.). Тенденцією сучасного шевченкознавства стає синтетичність праць, у яких досліджуються окремі питання, тобто вони створюються на стику літературознавства і філософії, релігієзнавства, історії та інших галузей.

Останнім часом спостерігається увага до різноаспектного аналізу жіночих образів у поезії Т. Шевченка, зокрема архетипового образу матері як імпліцитного позначення Мадонни. Ж. Ляхова порівняла поему «Марія» з фольклорною традицією, спираючись на досвід І. Франка, М. Драгоманова та ін. Справді, інтерес до євангельських і апокрифічних мотивів у творчості Т. Шевченка

має традицію дослідження з XIX ст. У другій половині XX – на початку XXI ст. варто згадати, окрім уже названих, імена Д. Чижевського, І. Дзюби, О. Забужко, О. Брайка, І. Бетко, В. Яременка та ін. Але, незважаючи на загальне тяжіння до прийомів психоаналізу та порівняння творів Кобзаря із зарубіжною культурою, певні питання маріології вимагають докладного з'ясування, що й зумовлює актуальність дослідження.

Мета дослідження – зіставити образність та філософське підґрунтя поеми Т. Шевченка «Марія» і релігійної лірики поета Срібного віку М. Кузміна, присвячених образу Богородиці та важливим подіям її життя.

Поставлена мета вимагає реалізації таких завдань:

- стисло окреслити історію та особливості маріології;
- висвітлити образ Богородиці в поемі Т. Шевченка «Марія» і релігійній ліриці М. Кузміна на маріологічну тематику;
- знайти спільні риси у творчому

сприйнятті образу Богородиці Т. Шевченком і М. Кузміним.

Кульг Діви Марії встановили в 431 р. на Вселенському соборі в Ефесі, «де євангельську Марію, мати Ісуса, було визнано за Богородицю й Царицю Небесну» [1, 305]. Маріологію як науку про Діву Марію в православ'ї і католицизмі започатковано в добу Відродження. Незважаючи на те, що термін «маріологія» асоціюється перш за все з католицькою доктриною, образ Божої Матері та все пов'язане з Пречистою аналізується і православ'ям. У цьому ключі цікавим видається компаративний аналіз двох маріологічних творів – поеми Т. Шевченка «Марія» (уперше опубліковано в 1876 р.) і поетичних циклів М. Кузміна «Духовные стихи», «Праздники Пресвятой Богородицы» (збірка «Осенние озера», 1909 р.). Для з'ясування місця і ролі Шевченкової поезії на початку ХХ ст. треба врахувати, що в добу Срібного віку спостерігався великий інтерес до перекладів поезії Кобзаря (зокрема, Ф. Сологубом, на чому докладно зупинявся К. Чуковський у праці «Высокое искусство»). Таким чином, тяглість перекладацької традиції не переривалася навіть в епоху, позначену, передусім, інтересом до західноєвропейського мистецтва.

Слід зазначити, що в Україні культ Діви Марії був гармонійним і цілком логічно зумовленим [9, 40]. На це вказав Б. Стебельський у праці «Християнство і українська культура» (Торонто, 1991 р.). На думку дослідника, український культ Марії відрізняється від такого ж культу на Заході: «В Україні вона не лише відгомін неоліту – не лише велика Матір – богиня родючості, але й св. Софія – Мудрість і Любов» [10, 29]. Хоча в православ'ї (на відміну від католицизму)

не існує окремого культу Діви Марії, але вшанування Богоматері велике. Звичайно, одне із ключових питань у поемі Кобзаря «Марія» – це народження Спасителя. Тут, вважаємо, релігійні та народно-міфологічні засади в розумінні поета збігаються. На думку В. Войтовича, «таїну народження Сина Господнього від Непорочної Діви в духовному значенні не слід зводити до буквально-го, фізіологічного розуміння. Діва тут означає досконалість, яка зберігає в собі жіночу істоту, що не підкоряється чоловічій, а також носить її в собі. «Непорочне зачаття» символізує священний союз неба і землі, який проявляється через народження Боголюдини, а також народження розуму як прояву найвищих людських здібностей» [2, 35].

З міфологічним сприйняттям образу Марії пов'язані поняття народного православ'я і народного католицизму. Для кращого розуміння принципів змалювання Богородиці Т. Шевченком і М. Кузміним варто стисло окреслити традиції зображення Діви Марії. Зокрема, М.-Л. фон Франц зазначає, що перші християни рідко вносили нове в іконографічний тип і часто копіювали античні зображення богів, але вже на позначення янголів, Богородиці та ін. Так, найперше зображення Діви Марії було копією статуї Ізиди та її сина Гора [11, 45]. Відповідно функції та риси єгипетської богині перейшли Богородиці. Проте офіційна церква не визнавала зв'язку Богоматері з родючістю і дітонародженням. Ці уявлення збереглися у віруваннях і обрядах різних народів, що дає підстави говорити про народне православ'я і народний католицизм. Зокрема, останнього і стосується культ Чорної Мадонни – відгомін поклоніння Ізиді на території колишньої

Римської імперії. Цим статуям сповідалися, молилися і приносили дари.

Врахувавши сказане вище, слід простежити, яким чином принципи народної іконографії відбилися в аналізованій поемі Т. Шевченка. С.Герасимчук зазначає: «Поет, зображуючи свою героїню, звертається до інакомовного зображення краси духовної через красу тілесну... Така форма репрезентації образу є близькою до алегоричної» [3, 27 – 28]. Підкреслення тілесної краси Марії більше нагадує прийоми католицької іконографії. Звичайно, у православ'ї та народних виявах християнства (зафіксованих у фольклорі) зовнішня краса Диви Марії також згадується, проте в офіційній доктрині вона, швидше за все, імпліцитна: гармонія форми і змісту подаються як очевидні факти. Таким чином, прекрасна зовнішність означає духовну красу: героїня освячується через власну високоморальну сутність, повніше розкрити після Благовіщення. Натомість у фольклорі Пречиста часто зовні нагадує звичайну жінку.

Інші іпостасі Диви Марії – Богиня-Земля, Богиня-Мати. Досліджуючи цю проблему в Кобзаревій творчості, О. Шаф стверджує: «У низці творів героїня набуває статусу Великої Матері, здобуває ознаки Божественного (Лукія у «Відьмі», Княжна, Марія в однойменних поемах), але лише за посередництвом чоловіка, що вмотивовано гендерною стратифікацією патріархального світу, актуальною і для поезії Т. Шевченка» [13, 109].

Варто сказати про стиль поеми Т. Шевченка. Кобзар був художником, тому він, безперечно, знав типи зображення Богоматері у світовому живописі (передусім в італійському). Італійське

мистецтво пов'язане з католицькою символікою і емблематикою. Дж. Холл наводить такі латинські написи на зображеннях Мадонни: «Flos campri» («Лілея долин»), «Lilium inter spinas» («Лілея між тернів»), «Fons hortorum» («Садове джерело») [12, 191]. Оскільки символічні вказівки на образ Божої Матері вбачали і в тексті «Пісні над Піснями», то логічно, що епітети на позначення Пречистої взяті зі Старого Заповіту. Тому Т. Шевченко, вивчивши історію живопису в Академії мистецтв, цілком міг застосувати цей же прийом – уже на фольклорній основі – у своїй поемі, поєднавши церковнослов'янський стиль з народним. Зокрема, образ-символ лілеї як дівочої чистоти в піснях і баладах тут набуває сакральних ознак. Інше найменування Диви Марії – «замкнений сад» (лат. hortus conclusus) – у Кобзаревій поемі реалізується в українському символі ярочка, де героїня зустрічається з гостем. Аналогічно – у світовому живописі, лише замість людини в огороженому саду зображується одноріг як алегорія Втілення Христа [12, 192]. Також варто зазначити, що для підкреслення внутрішньої гармонії Богородиці Т. Шевченко не раз застосовує прийом, який С. Герасимчук назвала «квірковою» атрибутикою» [3, 28], тобто порівняння з лілеєю, маком, «рожевим квітом» та ін. Зокрема, Кобзар застосовує контраст до високодуховної сутності Марії: «Ніколи / Такої Божої краси / Ніхто не узрить! Злая ж доля / Колючим терном провела, / Знущалася над красою!» [14, 576]. Терен – пряма асоціація зі стражданнями Христа, до того ж цей символ давно став близьким для українського фольклору. Автор пропонує долю Марії в різних площинах – від теперішнього

часу (дівування) до майбутнього: «О ти, пречистая в женах! / Благоуханный сельный крине! / В яких гаях? В яких ярах, / В яких незнайомих вертепах / Ти заховаєшся од спеки / Огнепаломої тії, / Що серце без огню розтопить / І без води прорве, потопить / Святії думоньки твої?» [14, 576]. Символіка вогню як палючої любові (причому неземної) простежується й далі, причому поет змальовує як пророцьку візію долі Богородиці після народження Спасителя: «До крові дійде, до кості / Огонь той лютий, негасимий, / І, недобитая, за сином / Повинна будеш перейти / Огонь пекельний! Вже пророчить, / Тобі вже зазирає в очі / Твоє грядущее. Не зри!» [14, 576].

У контексті підсиленого інтересу до змалювання образу Богородиці та повернення до відчуття синкретичної віри (на протиставленні цивілізації з її негативними наслідками) цікавим є компаративний аналіз Кобзарєвої поеми «Марія» і духовної лірики письменника, перекладача Срібного віку Михайла Кузміна (1872 – 1936 рр.). Незважаючи на різні епохи і світогляд, твори цих авторів мають подібні риси. Зокрема, у поезії М. Кузміна «Праздники Пресвятой Богородицы» наслідування старообрядницької образності та версифікації поєднується з використанням здобутків зарубіжної культури. Такий синтез пояснюється старовірсько-французьким походженням самого автора, який неодноразово наголошував на своїй генеалогії. Цікаво те, що поет не ототожнював себе з якоюсь літературною групою чи певним напрямом, тому в даному дослідженні не спираємося на виведення особливостей творчості М. Кузміна з доктрини акмеїзму тощо.

Уперше маріологічні поезії М. Кузміна були оприлюднені в щомісячному

журналі віршів «Остров» (1909 р.). С. Соловйов у рецензії відзначив «дитячу, народну побожність» цих творів, зазначивши: «Це – наївність і простота італійських прерафаелітів, і водночас вишуканість французьких майстрів XVI століття» [8, 523] (Тут і далі переклад наш. – О. С.). Як і в Шевченковій «Марії», у ліриці М. Кузміна справді наявний зв'язок з образотворчим мистецтвом (хоча Кобзарєва творчість, звичайно, з хронологічних причин не позначена впливом прерафаелітів).

Проте інший відгук на цикл богородичних поезій М. Кузміна, безперечно, цікавий, але суперечливий, пропонує відверте зіставлення цих творів з «Марією» Т. Шевченка. Так, І. Анненський у статті «О современном лиризме» (1909 р.) прямо запитував стосовно М. Кузміна: «...чи читав він Шевченка – старого, змордованого Орською та іншими фортецями, – солов'я, коли з напівпомерхлих очей його раптом полилися такі нестримно ніжні сльози – вірші про Пресвяту Діву? Ні, не читав. Якби він читав їх, так, мабуть, спалив би свої «праздники»...» [8, 523 – 524]. Мабуть, М. Кузмін навряд чи був обізнаний саме з поемою «Марія» (принаймні документальних підтверджень не знайдено), проте експериментаторство і водночас вірність традиції віршів цього поета Срібного віку інтуїтивно споріднені з Кобзарєвою творчістю.

Текстологічний аналіз поезій М. Кузміна передбачає залучення контекстуального. Зіставлення оригіналу, що наслідує старовірську стилістику і версифікацію, та перекладу українською мовою додає нові можливості для компаративного аналізу.

Слід зазначити, що Кобзарєва «Марія» і вірші М. Кузміна не дублюють один

одного, проте змістовно схожі. Звичайно, принципова різниця в цих творах помітна. Скажімо, Т. Шевченко в поемі схиляється до епічного стилю, тому розповідь про життя Богоматері плинна, без фрагментарності, хоча ключові епізоди в самому тексті простежуються. Поет пропонує житіє Діви Марії, акцентує увагу на жіночому сприйнятті, відтак спираючись на духовний досвід апокрифів. М. Кузмін, у свою чергу, також базується на відречених джерелах, проте його стиль суто ліричний, і цикл «Праздники Пресвятої Богородиці» побудований як мініатюри зі спільним сюжетом. Також цей автор, на противагу Кобзареві, більше відходить від канонічних джерел.

Як і Т. Шевченко, М. Кузмін на початку циклу «Праздники Пресвятої Богородиці» звертається до Пречистої своєрідним релігійним зачином. Проте якщо Кобзар наслідує акафіст і символіка експозиції поеми православна (візантійська), з українським забарвленням, то поет Срібного віку вдається до поєднання православного змісту з віршованою формою доби Відродження. Такий стиль, складний і вишуканий, наслідує теологічні трактати католицьких відлюдників, але водночас і твори православних ченців. Це помітно на самому початку «Вступу»: «Прости неопытную руку, Дева, / И грешный, ах, сколь грешный мой язык, / Но к клятвам верности я так привык, / Что Ты словам хвалебного напева / Внемли без гнева» [4, 153]. Як і Кобзар, М. Кузмін робить акцент на власному бажанні творчо оспівати Богородицю.

На відміну від Т. Шевченка, М. Кузмін виокремлює етапи становлення Марії як особистості, зупиняючись на житті її батьків до народження Діви. Зокрема, автора цікавить рефлексування Анни,

яка страждала через неможливість народити дитину: «Анна плакала в пустині: / «Ах, не знати благостині! / Люди, птах, комаха, звірі, / – Всі звеселені у мирі. / Лиш у мене все біда – / Не зів'ю собі гнізда» [6, 2]. Згадування янгола як вісника повториться як прийом у «Благовіщенні». Проте Кобзар не зупиняється на змалюванні генеалогії Діви Марії (лише зростання у родича: «у Йосипа, у тесляра / Чи бондаря того святого» [14, 574], та дитинство немовляти Еммануїла з Івасем, тобто пророком Іоанном – сином вдови Єлисавети [14, 586]), бо описує образ самої Пречистої. Зайва деталізація перетворила б поему на задовгий наратив, у якому розчинилася б головна думка. Отже, автор прагнув цілісності, не бажаючи поділяти текст на різні епізоди.

Поворотний епізод життя Марії – Благовіщення – автори трактують по-різному, але спільною рисою в такому підході є ґрунтування на апокрифах. Якщо у Священному Переданні сказано, що архангел Гавриїл явився Марії, коли вона прядла, то у М. Кузміна майбутня Богородиця була зайнята читанням: «Який тоді Ти твір читала, / Чи дочитала до кінця, / Як Твої двері відшукала / Рука небесного гінця?» [6, 5]. Натомість у Т. Шевченка спостерігається більша текстологічна подібність з канонічними джерелами. Так, В. Яременко, аналізуючи архітектуру тексту «Марії», наголошує на тому, що поет спирався на канонічні джерела, у тому числі на «Розповідь про вхід у храм Марії» та «Четьї-Мінеї», і далі здійснює компаративно-історичний аналіз, зіставляючи сам твір і першовитоки Шевченкового наративу: «У поемі Марія пряде вовну на «бурнус святешний» для Йосипа, можливо виготовляє бурнус для вже дорослого Сина, «шиє

малесеньке сороченя» для майбутньої дитини» [15, 4]. Таким чином, відданість Богоматері традиційним жіночим заняттям підкреслює близькість Марії до звичайної жінки, і в цьому Т. Шевченко, з одного боку, стоїть на засадах народних вірувань про Пречисту, а з другого – наголошує на особливій жіночності Богородиці, тобто софійності.

Посмертна доля Марії цікавить обох поетів. Але є відмінності в репрезентації теми. Так, Т. Шевченко розглядає Пречисту як звичайну жінку, що після розп'яття Ісуса і смерті Йосипа збрала учнів, а потім умерла з голоду. Трагічну смерть у злиднях можна розглядати як реалістичне змалювання життя Марії (хоча про ці подробиці в канонічних джерелах не сказано), але водночас це і доля праведниці: позбавившись матеріального, Марія стала багатого духом. Отже, автор наголошує на духовній силі героїні. Як відомо далі з тексту, після смерті Пречистої створили культ Богоматері (хоча про цю іпостась Кобзар, як не дивно, не згадує): «А потім ченці одягли / Тебе в порфіру. І вінчали, / Як ту царицю... Розп'яли / Й тебе, як сина. Наплювали / На тебе, чистую, кати; / Розтлили, кроткую! а ти... / Мов золото в тому горнілі, / В людській душі возновилась, / В душі невольничій, малій, / В душі скорбящій і убогій» [14, 591 – 592]. Ілюзорно-простий стиль цього уривка означає, що духовні чесноти Богородиці не потребують матеріального знання (порфіри, вінця тощо). Для Кобзаря ці матеріальні прикраси пов'язані з раціональним пізнанням чуда, Божественної сутності, тоді як в інтерпретації Т. Шевченка (і аналогічно у М. Кузміна) Марія втілює інтуїтивне пізнання.

І експозиція, і кінцівка поеми «Марія» створені високим стилем, в якому

церковнослов'янськи та алюзії клерикальних джерел поєднуються з гармонійною простотою оспівування християнських цінностей, близьких звичайній людині. Аналогічно – у М. Кузміна: перша («Вступление») і сьома (Заклучение. Одигитрия») частини написані типовим книжним стилем, у якому, на відміну від твору Кобзаря, першоосновою є здобутки власної ерудиції поета і явна зарубіжна школа формування авторського світогляду. Це помітно в кургуазній формі «Одигитрії», наприклад, в уривку, що викликає асоціації з хрестоносцями чи війною проти катарської ересі: «Водительнице Одигитріє! / Ти воїнство ведеш на бій, / Тобою ратний люд міцний, / На смерть готовий будь-який. / Мечів блаженство у борні! / Пориви вітру запальні. / А в небі промені ясні! / Рідних дітей Ти заступиш від сорому плями, / Ти розпростерла над ними свою орифламу!» [6, 11].

Характеризуючи змалювання посмертної долі Марії, слід зазначити, що в М. Кузміна не сказано про обставини смерті Пречистої (тоді як у Кобзаря показано це), автору більш важливе її життя та посмертні дива (п'ятий вірш циклу, «Успення») – прощання апостолів і спостереження набуття Марією статусу Богородиці, тобто неземної, безсмертної жінки, чий дух вічний. М. Кузмін розгортає апокрифічний сюжет про апостола Тома, завдяки якому інші Христові учні збагнули сутність Богоматері. Але тут для автора цікава психологія самого апостола як персонажа, Пречиста у вірші наявна через втілення – неземні квітки на місці її гробниці [4, 157]. Квітка символіка властива поезіям богородичного циклу, причому М. Кузмін зосереджується на символі троянди, що має

більше католицьке забарвлення, проте згадується й у фольклорі Наддніпрянської України.

Підсумовуючи, можна зазначити, що для Кобзаря Марія сильна передусім своїм духовним подвигом, тоді як для М. Кузміна – набуттям іншої сутності як Богородиці. Але обидва автори змальовують Маріїну долю як переживання звичайної дівчини, причому почуття її чисті й завдяки цьому сакральні. І в Т. Шевченка, і в М. Кузміна Марія має розвинуту глибинну інтуїцію, її пізнання і самопізнання чисті й зворушливі. Саме тому героїня творів особливо близька Господу.

М. Кузмін розгортає долю Марії вже у визнаному статусі Богоматері, підкреслюючи її заступництво, у фольклорних традиціях. Зокрема, це чітко виражено в циклі «Духовные стихи», де твір «Хождение Богородицы по мукам» являє собою стилізацію під старообрядницькі вірші. Сюжет узятий з апокрифа «Одкровення Марії». Мотив заступництва Марії за грішників відомий у різних культурах, проте вірш М. Кузміна важкий для перекладу через особливу версифікацію і наслідування простонародного стилю. Уривок з оригіналу звучить так: «Всходила Пречистая / На гору высокую, / Увидела Чистая / Михайла-Архангела, / Сказала Пречистая / Михайлу-Архангелу: / «Ты светлый, пресветлый / Михайл-Архангел, / Сведи меня видеть / Всю муку людскую, / Как мучатся грешники, / Бога не знавшие, / Христа позабывшие, / Зло творившие» [5, 147 – 148]. Співчуття Богородиці автор змальовує також у фольклорному стилі: «Як побачила Чиста / Всі муки людські, / Сплакала, заридала, / Грішникам промовляла: / «Ви бідні, бідні грішники, / Бідні ви, нещасні, /

Краще б вам не родитися. / Ти світлий пресвітлий / Михайле Архангеле, / Вверзи мене / В геєну огненну: / Хочу я мучитись / З грішними чадами Божими». / Сказав Пречистий / Михайло Архангел: / «Владичице Богородице, / Пані моя Пресвітла! / Твоє діло – в раю покоїтись, / А грішникам – в пеклі кипіти. / А попроси краще Сина Свого, / Ісуса Христа Єдинородного, / Хай помилує Він грішників» [7, 2 – 3]. За сюжетом, Господь прощає грішникам після трикратного благання Богоматері та апостолів [5, 149]. Ідея вірша спирається на народні уявлення про Богородицю як більш прихильну до людей, ніж Христос, тому що Марія сама була смертною людиною. Такі вірування притаманні різним культурам, народному православ'ю і католицизму.

Натомість Т. Шевченко не відволікається на побічні лінії, возвеличує Маріїні чесноти та відтворює трагедію матері. У «Марії» немає опису возвеличення героїні вже на небі, не сказано про її сходження до пекла й заступництва за грішників. Основний зміст поеми – змалювання земного життя Пречистої та її місії після розп'яття Христа: учні «Сховались, потім розійшлись. / І ти їх мусила збирати... / Отож вони якось зійшлись / Вночі круг тебе сумувати. / І ти, великая в женах! / І їх унініє і страх / Розвіяла, мов ту полову...» [14, 591] – тобто відродила вчення свого Сина. Тут автор розгортає жіночу версію Євангелія, причому не нав'язуючи читачеві жодної штучної моделі.

Отже, у принципах маріології обох письменників домінує генетично-контактна типологія. Проте якщо в творчому методі Т. Шевченка особливо яскраво наявні генетичні зв'язки (у даному разі

фольклорні традиції та звернення до апокрифів крізь призму української ментальності), то у М. Кузміна і генетичний, і контактний аспекти поєднані досить рівномірно. Всупереч критикам, які вбачали у маріологічних віршах М. Кузміна лише звернення до екзотики, насправді ні старовірська, ні французька ментальні моделі не були зовнішніми чинниками для поета. Звернення до здобутків саме цих двох культур зумовлено генетичними зв'язками – походженням письменника. Контактні зв'язки у М. Кузміна вияскравлюються в загальній культурі, особливій формі, якої автор надав своїм творам. Отже, зміст цих поезій можна назвати генетично зумовленим, експериментальний стиль – «контактним».

М. Кузмін, як і Т. Шевченко, ставив завдання змалювати життя Марії, причому передати психологію Богородиці, підкреслюючи людське і водночас глибинне сприйняття світу, зокрема страждань грішників. Проте якщо Т. Шевченко значною мірою ґрунтується на апокрифічних джерелах, домислюючи життя Богоматері, то М. Кузмін, незважаючи на свою відданість неканонічній (старобрядницькій) церкві, усе ж таки більше дотримується традиційного зображення богородичної тематики, орієнтуючись на здобутки духовного вірша як жанру мандрівних співців. У цьому плані обох поетів можна вважати продовжувачами фольклорної традиції.

Таким чином, проведений аналіз доводить, що маріологія Т. Шевченка ґрунтується на формах не лише канонічного, але й народного православ'я, має певні спільні риси з католицизмом. Проте цей «авторський міф» не можна вважати профанним змалюванням образу Богородиці, оскільки це, швидше

за все, вербальна народна іконографія, яка має свої закони. Поезія М. Кузміна, присвячена святам Пречистої, незважаючи на відмінність у техніці (переважно стилізації під старовірські вірші), тематично має багато спільного з поемою Кобзаря. Завдяки візуалізації художнього образу і окремим деталям підкреслюється особливе сприйняття Богоматері авторами.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Абрамович С., Чікарькова М., Тілло М.* Релігієзнавство / С.Абрамович, М. Тілло, М. Чікарькова. – К.: Дакор, 2006. – 512 с.
2. *Войтович В.* Українська міфологія / Валерій Войтович. – Вид. 2-ге, стереотип. – К.: Либідь, 2005. – 664 с.; іл.
3. *Герасимчук С.* Алгоритична рефлексія біблійних образів та сюжетів у творчості Т. Г. Шевченка (на матеріалі поеми «Неофіти» та «Марія») [Електрон. ресурс] / Сніжана Герасимчук // Волинь – Житомирщина. – 2010. – Вип. 21. – Режим доступу: http://esteticamente.ru/portal/Soc_Gum/vg/2010_21/3_21.pdf – укр. мовою.
4. *Кузмин М.* Праздники Пресвятой Богородицы / Михаил Кузмин // Избранные произведения / Сост., подгот. текста, вступ. ст., коммент. А. Лаврова, Р. Тименчика. – Ленинград: Худож. лит., 1990. – С. 153 – 159.
5. *Кузмин М.* Хождение Богородицы по мукам. Духовные стихи / Михаил Кузмин // Там же. – С. 147 – 149.
6. *Кузмін М.* Праздники Пресвятої Богородиці (переклади) / Михайло Кузмін / Пер. О. Смольницької. – Автор. комп. набір. – 13 с. (З особистого архіву О. Смольницької).
7. *Кузмін М.* Ходіння Богородиці по муках. Духовні вірші (переклади) / Михайло Кузмін / Пер. О. Смольницької. – Автор. комп. набір. – 4 с. (З особистого архіву О. Смольницької).
8. Праздники Пресвятої Богородицы. Комментарии // Кузмин М. Избранные произведения / Сост., подгот. текста, вступ. ст.,

коммент. А. Лаврова, Р. Тименчика. – Ленинград: Худож. лит., 1990. – С. 523 – 524.

9. *Смольницька О. О.* Філософські засади софійності та маріології в інтерпретації літературознавців Київського університету (на матеріалі праць Д. Чижевського) / О. О. Смольницька // *Сучасна освіта і наука в Україні: наукові здобутки, стан і перспективи* [Текст]: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної заочної конференції «Сучасна освіта і наука в Україні: наукові здобутки, стан і перспективи». – Ч. II (м. Запоріжжя, 27 – 28 січня 2011 р.) / Всеукраїнське громадянське об'єднання «Нова Освіта». – Запоріжжя, 2011. – С. 39 – 43.

10. *Стебельський Б.* Християнство і українська культура / Богдан Стебельський // *Хроніка*. – 2000. Україна: філософський спадок століть. – Ч. II. – Вип. 39 – 40. – К.: Фонд сприяння розвитку мистецтва. – С. 29.

11. *Франц М.-Л. фон.* Кошка. Сказка об освобождении феминности / Мария-Луиза фон Франц / Пер. с англ. В. Мершавки. – М.: Независимая фирма «Класс», 2007. – 144 с. (Библиотека психологии и психотерапии).

12. *Холл Дж.* Словарь сюжетов и символов в искусстве / James Hall. Dictionary of subjects and symbols in art. – М.: КРОН-ПРЕСС, 1999. – 656 с.

13. *Шаф О.* Мотив руйнації родинних стосунків у поезії Тараса Шевченка в гендерному ракурсі / О. Шаф // *Шевченкознавчі студії: збірник наукових праць* / Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – Київ, 2013. – Вип. 16. – С. 109.

14. *Шевченко Т.* Марія: [поема] / Тарас Шевченко // *Кобзар (вибране)*. – К.: Радянська школа, 1954. – С. 574 – 592.

15. *Яременко В.* Шевченкова «Марія» / Василь Яременко // *Наша віра*. – Лютий 2014. – № 2. – С. 4.

REFERENCES

1. *Abramovych S., Chikarkova M., Tillo M.* Relihiieznavstvo / S. Abramovych, M. Tillo, M. Chikarkova. – K.: Dakor, 2006. – 512 s.

2. *Voitovych V.* Ukrainka mifolohiia /

Valerii Voitovych. – Vyd. 2-he, stereotyp. – K.: Lybid, 2005. – 664 s.; il.

3. *Herasymchuk S.* Alehorychna refleksii bibliinykh obraziv ta siuzhetiv u tvorchosti T. H. Shevchenka (na materialy poemy «Neofity» ta «Mariia») [Elektron. resurs] / Snizhana Herasymchuk // *Volyn – Zhytomyrschyna*. – 2010. – Vyp. 21. – Elektron. dan. – Dzherelo dostupu: http://esteticamente.ru/portal/Soc_Gum/vg/2010_21/3_21.pdf – ukr. movoiu

4. *Kuzmin M.* Prazdniki Presvyatoy Bogoroditsy / Mikhail Kuzmin // *Izbrannye proizvedeniya* / Sost., podgot. teksta, vstup. st., komment. A. Lavrova, R. Timenchika. – Leningrad: Khudozh. lit., 1990. – S. 153 – 159.

5. *Kuzmin M.* Khozhdenie Bogoroditsy po mukam. Dukhovnye stikhi / Mikhail Kuzmin // *Tam zhe*. – S. 147 – 149.

6. *Kuzmin M.* Praznyky Presviatoi Bohorodytsi (pereklady) / Mykhailo Kuzmin / Per. O. Smolnytskoi. – Avtor. komp. nabir. – 13 s. (Z osobystoho arkhivu O. Smolnytskoi).

7. *Kuzmin M.* Khodinnia Bohorodytsi po mukakh / Dukhovni virshi (pereklady) / Mykhailo Kuzmin / Per. O. Smolnytskoi. – Avtor. komp. nabir. – 4 s. (Z osobystoho arkhivu O. Smolnytskoi)

8. Prazdniki Presvyatoy Bogoroditsy. Kommentarii // Kuzmin M. *Izbrannye proizvedeniya* / Sost., podgot. teksta, vstup. st., komment. A. Lavrova, R. Timenchika. – Leningrad: Khudozh. lit. 1990. – S. 523 – 524.

9. *Smolnytska O. O.* Filosofski zasady sofii-nosti ta mariolohii v interpretatsii literaturoznavtsiv Kyivskoho universytetu (na materialy prats D. Chyzhevskoho) / O. O. Smolnytska // *Suchasna osvita i nauka v Ukraini: naukovy zdobutky, stan i perspektyvy* [Tekst]: Materialy VI Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi zaochnoi konferentsii Suchasna osvita i nauka v Ukraini: naukovy zdobutky, stan i perspektyvy. – Ch. II (m. Zaporizhia, 27 – 28 sichnia 2011 r.) / Vseukrainske hromadianske obiednannia «Nova Osvita» - Zaporizhia: 2011. – S. 39 – 43.

10. *Stebelskyi B.* Khrystianstvo i ukrainska kultura / Bohdan Stebelskyi // *Khronika*. – 2000. Ukraina: filosofskiyi spadok stolit. – Ch. II. –

Вуп. 39 – 40. -- K.: Fond sprianniia rozvytku mystetstva. – S. 29.

11. Frants M.-L. fon. Koshka. Skazka ob osvobozhdenii femininnosti / Mariya-Luiza fon Frants / Per. s angl. V. Mershavki. – M.: Nezavisimaya firma «Klass», 2007. – 144 s. (Biblioteka psikhologii i psikhoterapii).

12. Kholl Dzh. Slovar syuzhetov i simvolov v iskusstve // James Hall. Dictionary of subjects and symbols in art. – M.: KRON-PRESS, 1999. – 656 s.

13. Shaf O. Motyv ruinatsii rodynnykh stotsunkiv u poezii Tarasa Shevchenka v hendernomu rakursi / O. Shaf // Shevchenkoznachchi studii: zbirnyk naukovykh prats / Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka. – Kyiv, 2013. – Vyp. 16. – S. 109.

14. Shevchenko T. Mariia (Poema) / Taras Shevchenko // Shevchenko T. Kobzar (vybrane). – K.: Radianska shkola, 1954. – S. 574 – 592.

15. Yaremenko V. Shevchenkova «Mariia» / Vasyl Yaremenko // Nasha vira. – Liutyi 2014. – № 2. – S. 4.

O. Smolnytska

Comparative Analysis of Mariology in Taras Shevchenko's Poem «Maria» and Mykhailo Kuzmin's Religious Poetry

Abstract

The image of Virgin Mary takes an important place in T. Shevchenko's creation. Therefore this theme repeatedly appeared in the spotlight of different Shevchenko studies. The connection of poetry of Kobzar with the religious problems, orientation both on the church books and Ukrainian traditional practices and folklore provides consideration of Mariology in T. Shevchenko's works in the broader aspect. The contextual method and application of achievements of various humanitarian branches allows the interesting parallels with the work of other poets to be drawn. In particular, a comparative analysis of T. Shevchenko's poem «Maria» and M. Kuzmin's cycle of poems «Feasts of the Virgin Mary» («Prazdniki Presvyatoy Bogoroditsy») and his «Spiritual verses» was made for the first time. As a part of the study the literary translation of these works into Ukrainian was provided. This has made it possible to define the features of the authentic manuscript which is built both on the system of Old Believers spiritual poems and historical and ideological realities of the foreign poetry. Despite the obvious differences of poem «Maria» and M. Kuzmin's lyrics these works are similar in the description of image of the Virgin Mary. The authors not only presented their own vision of the important events from the life of Mary but also showed her psychology. It was important both for T. Shevchenko and M. Kuzmin to examine the development of heroine as individuality. The poets did not pursue stylization or imitation. The folklorism or rethinking of Mary's life by the artists was not the aim but means of spiritual realization. Considering of the national Orthodoxy appears as an important factor of understanding of T. Shevchenko's and M. Kuzmin's poetry. In particular, behind this variative and heterodoxy system we can find an exceptional trust of common people to the Virgin Mary. It is based on beliefs that Mary as an earthly woman better understands the desire of ordinary people. Thus, the research has not only theoretical basis but also practical orientation. It can be used in the lectures on comparative studies, Shevchenko studies, translation studies and special courses in Mariology.